

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ		
1. Датум и орган који је именовао комисију: 20. 03. до 23. 03. 2026. године, Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду		
2. Састав комисије у складу са <i>Правилима докторских студија Универзитета у Новом Саду</i> :		
1. др Анико Новак	ванредни професор	Историја мађарске књижевности са компаратистиком и теоријом књижевности (20.03.2026.)
презиме и име	звање	ужа научна област и датум избора
Филозофски факултет, Нови Сад		председник
установа у којој је запослен-а		функција у комисији
2. др Ева Толди	редовни професор	Историја мађарске књижевности са компаратистиком и теоријом књижевности (16. 11. 2017.)
презиме и име	звање	ужа научна област и датум избора
Филозофски факултет, Нови Сад		члан
установа у којој је запослен-а		функција у комисији
3. др Марко Чудић	редовни професор	Хунгарологија (23. 05. 2023.)
презиме и име	звање	ужа научна област и датум избора
Филолошки факултет, Београд		члан
установа у којој је запослен-а		функција у комисији
4. др Чила Уташи	редовни професор	Историја мађарске књижевности са компаратистиком и теоријом књижевности (25.03.2026.)
презиме и име	звање	ужа научна област и датум избора
Филозофски факултет, Нови Сад		Члан (ментор)
установа у којој је запослен-а		функција у комисији
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ		
1. Име, име једног родитеља, презиме: Миклош (Ержебет) Фехер		

Датум рођења, општина, држава: **12.08.1994., Сента, Сента, Савезна Република Југославија**

2. Назив факултета, назив претходно завршеног нивоа студија и стечени стручни/академски назив: **Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, МАС, Мастер – професор мађарског језика и књижевности**
3. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: **2021, Студијски програм Језик и књижевност, модул Књижевност.**

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Posztháborús traumairodalom a Balkán-régió prózairodalmában [Књижевност послератне трауме у прозној књижевности Балкана]

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

A disszertáció a posztháborús traumairodalom jelenségét vizsgálja a Balkán-régió irodalmi és kulturális kontextusában. A vajdasági magyar prózát és az egykori jugoszláv térség kortárs irodalmát interdiszciplináris módszerekkel: a traumaelmélet, a posztkoloniális gondolkodás és a kulturális emlékezet perspektívájából veszi szemügyre. A délszláv háborúk következményeként létrejött irodalmi korpusz a disszertációban olyan médiumként értelmeződik, amely lehetővé teszi a kollektív és az egyéni trauma feldolgozását.

Az értekezés terjedelme 157 lap, főszövege 14, római számokkal jelölt, további alfejezetekre osztott fejezetből áll; a 15. fejezet a felhasznált irodalom jegyzékét, a 16. fejezet pedig az ábrák jegyzékét tartalmazza. Az értekezés 13 ábrát közöl.

A disszertációt az 5a jelzésű, alapvető dokumentációs információkat tartalmazó űrlappal (*Кључна документацијска информација*: 2 –6. lap), az 5a űrlap angol nyelvű változatával (*Key Word Documentation*: 7–9. lap, valamint a *Tartalommal* (10 –12. lap) kezdődik. A 13. lapon a disszertáció magyar nyelvű összefoglalása (*Rezümé*), a 14. lapon a szerb nyelvű összefoglaló (*Rezime*), a 15-en pedig az angol nyelvű összefoglalás olvasható (*Abstract*).

A fent említett szövegek után a disszertáció főszövege következik:

I. ELŐSZÓ | 16

II. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLKITŰZÉSEI | 19

III. TRAUMAFELDOLGOZÁS AZ IRODALOMBAN – A POSZTHÁBORÚS TRAUMAIRODALOM DEFINIÁLÁSA A BALKÁN-TÉRSÉGBEN | 21

3.1. A trauma és a transzdiszciplinaritás | 22

3.2. A posztháborús traumairodalom definiálása | 28

3.3. A Balkán-térség és a vajdasági magyar irodalom alkotásai | 32

IV. A DÉLSZLÁV HÁBORÚ KORTÁRS REFLEXIÓJA: A MÚLT ÉS A JELEN KÖZÖTTI RADIKÁLIS SZAKADÁS | 36

4.1. „A baltától ma már senki sem ijed meg” – A háború kitörésétől a háborús mindennapokig | 39

4.2. Kortárs reflexiótól a nemzetközi összehasonlításig | 46

V.	TENGERMOTÍVUM, GENERÁCIÓS KULCSREGÉNY: SIRBIK ATTILA <i>ST. EUPHEMIA</i> CÍMŰ REGÉNYÉNEK ELEMZÉSE 48
5.1.	A konfliktus fragmentáló hatása és a tengermotívum állandósága 48
5.2.	Szent Eufémia legendája és a tenger kapcsolata 50
5.3.	A <i>St. Euphemia</i> utolsó fejezete 55
5.4.	Generációs kulcsregény, vagy egy irodalmi paradigma előfutára? 56
VI.	MENEKÜLŐ EMLÉKEZET – A <i>DÖGELTAKARÍTÓ</i> ÉS A <i>RÓZSÁKRÓL</i> GROTESZKSÉGE 58
6.1.	A groteszk szerepe és jelentősége a két regényben 59
6.2.	Egyéni és kollektív emlékezet viszonya 62
6.3.	Az emlékezés és a felejtés narratív eszközei 64
VII.	TRAUMA, ZENE, IDENTITÁSKERESÉS: ORCSIK ROLAND <i>FANTOMKOMMANDÓ</i> CÍMŰ REGÉNYÉBEN 68
7.1.	A létezés és nemlétezés határán 69
7.2.	Testbe írt traumák, avagy a szorongás fiziológiája 72
7.3.	Identitás, határok 74
7.4.	Zenei abszurdítás a <i>Fantomkommandó</i> -ban 76
VIII.	EMLÉKEZÉS ÉS FELEJTÉS EGY GRAMOFON KÉPÉBEN (<i>SAŠA STANIŠIĆ: WIE DER SOLDAT DAS GRAMMOFON REPARIERT</i>) 78
8.1.	Gyermeki emlékezet és történetmesélés 79
8.2.	Háborús trauma: az elbeszélhetetlen és az elhallgatott múlt 81
8.3.	Visszatérés a lezárhatatlan múltba 85
IX.	A POSZTTRAUMÁS STRESSZ SZINDRÓMA ÁBRÁZOLÁSA SAŠA ILIĆ <i>PAS I KONTRABAS</i> CÍMŰ REGÉNYÉBEN 87
9.1.	A PTSD fogalma és elméleti háttere 87
9.2.	Háborús trauma és traumafeldolgozás a <i>Pas i kontrabas</i> -ban 89
9.3.	Töredezettség, polifónia, dokumentarizmus és intermedialitás 92
X.	DIASZPÓRA-TRAUMA ÉS IDENTITÁSFAGMENTÁCIÓ ISMET PRICIĆ <i>SHARDS</i> CÍMŰ REGÉNYÉBEN 95
10.1.	Transzlokált trauma és migrációs identitás 95
10.2.	Identitáskrízis és a túlélők büntudata 97
10.3.	A Balkán „külső megírása”: diaszpóra mint második tükör 99
10.4.	A posztháborús délszláv irodalom általános érvényű paradigmái 101
XI.	INTERTEXTUS ÉS INTERMEDIALITÁS A TRAUMA ÉS NOSZTALGIA KÉRDÉSKÖRÉBEN 103
11.1.	Trauma és nosztalgia 103
11.2.	<i>Symposion</i> -különszámok 106

11.3. Propaganda és képregény a délszláv háborúk kulturális emlékezetében 111
11.4. A délszláv háború és a mozgóképek 115
11.5. XXI. századi internetes interpretációk 119
XII. HATÁRKÉRDÉSEK A BALKÁN-RÉGIÓ POSZTHÁBORÚS TRAUMAIRODALMÁBAN, AVAGY HOGYAN KÉSZÍTIK A CSEVAPOT SZERBIÁBAN ÉS BOSZNIÁBAN 120
12.1. Határ – <i>Granica</i> 120
12.2. Határátlépés 121
12.3. Hogyan készül a csevap a jugoszláv utódállamokban? 125
12.4. Posztkolonializmus után XXI. századi lobbikolonializmus? 130
XIII. A TRAUMA MEGJELENÍTÉSE A DÉLSZLÁV POSZTHÁBORÚS TRAUMAIRODALOM NYELVÉBEN 132
13.1. A trauma és a nyelviség 132
13.2. Trauma, mondattan, szövegtan 136
13.3. Emlékezet és hang: a trauma narratív formái a posztháborús prózában 140
XIV. A PARADIGMÁVÁ VÁLÁS RÖGÖS ÚTJÁN: ÚJ HATÁRVONALAK A POSZTKOLONIALIZMUS IDEOLÓGIÁJÁN 144
14.1. Orientalizmus, balkanizmus és a narratívák felszabadítása 144
14.2. A vajdasági magyar hibrid identitás és a mi harmadik terünk 146
14.3. Irodalomkritikai és emlékezetpolitikai távlatok a paradigmaváltás küszöbén 148
XV. FELHASZNÁLT IRODALOM 150
15.1. Kiadványok 150
15.2. Szakirodalom 151
15.3. Internetes források 156
XVI. ÁBRAJEGYZÉK 157

Дисертација истражује феномен послератне трауме у књижевном и културном контексту Балканског региона. Војвођанска мађарска проза и савремена књижевност бившег југословенског простора у раду анализирају се интердисциплинарим методама, из перспективе теорије трауме, постколонијалне мисли и културног памћења. Књижевни корпус настао као последица јужнословенских ратова схвата се као медијум који омогућава обраду колективне и индивидуалне трауме.

Дисертација има 157 страница, главни текст се састоји од 14 поглавља означених римским бројевима, која се даље деле на потпоглавља; 15. поглавље садржи списак коришћене литературе, а 16. поглавље списак илустрација. У раду је објављено 13 илустрација.

Дисертација почиње обрасцем 5а, који садржи основне документацијске информације (Кључна документацијска информација: 2–6.), енглеском верзијом обрасца 5а (Key Word Documentation: 7–9.), као и садржајем (10–12). На 13. страници налази се резиме дисертације

на мађарском језику (Rezümé), на 14. страници резиме на српском језику (Rezime), док на 15. страници резиме на енглеском језику (Abstract).

Након горе споменутих текстова следи главни текст дисертације:

I ПРЕДГОВОР | 16

II ЦИЉЕВИ ДИСЕРТАЦИЈЕ | 19

III ОБРАДА ТРАУМЕ У КЊИЖЕВНОСТИ – ДЕФИНИСАЊЕ КЊИЖЕВНОСТИ ПОСЛЕРАТНЕ ТРАУМАТЕ НА БАЛКАНУ | 21

3.1. Траума и трансдисциплинарност | 22

3.2. Дефинисање књижевности послератне трауме | 28

3.3. Балкански простор и дела мађарске књижевности у Војводини | 32

IV САВРЕМЕНА РЕФЛЕКСИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РАТОВА: РАДИКАЛНИ РАСКИД ИЗМЕЂУ ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ | 36

4.1. „Од секире се данас нико не плаши” – Од избијања рата до ратне свакодневице | 39

4.2. Од савремене рефлексije до међународног поређења | 46

V МОТИВ МОРА, ГЕНЕРАЦИЈСКИ РОМАН СА КЉУЧЕМ: АНАЛИЗА РОМАНА АТИЛЕ ШИРБИК *ST. EUPHEMIA* | 48

5.1. Фрагментација конфликта и постојаност мотива мора | 48

5.2. Предање о Светој Ефимији и његова веза са морем | 50

5.3. Последње поглавље романа *St. Euphemia* | 55

5.4. Генерацијски роман са кљућем или претеча књижевне парадигме? | 56

VI БЕГ У СЕЋАЊЕ – ГРОТЕСКНОСТ У РОМАНИМА *A DÖGELTAKARÍTÓ* [ЧИСТАЧ ЛЕШЕВА] И *A RÓZSÁKRÓL* [О РУЖАМА] | 58

6.1. Улога и значај гротеске у два романа | 59

6.2. Однос индивидуалног и колективног сећања | 62

6.3. Наративна средства памћења и заборав | 64

VII ТРАУМА, МУЗИКА, ТРАГАЊЕ ЗА ИДЕНТИТЕТОМ: У РОМАНУ РОЛАНДА ОРЧИКА *FANTOMKOMMANDÓ* [ФАНТОМКОМАНДО] | 68

7.1. На граници постојања и непостојања | 69

7.2. Трауме уписане у тело, односно физиологија анксиозности | 72

7.3. Идентитет, границе | 74

7.4. Музичка апсурдност у роману *Fantomkommandó* | 76

VIII СЕЋАЊЕ И ЗАБОРАВ У СЛИЦИ ГРАМОФОНА (САША СТАНИШИЋ: *WIE DER SOLDAT DAS GRAMMOFON REPARIERT*) | 78

8.1. Дечје сећање и приповедање | 79

8.2. Ратна траума: неизрециво и прећутана прошлост | 81

8.3. Повратак у прошлост која се не може оставити иза себе | 85

IX ПРИКАЗ ПОСТТРАУМАТСКОГ СТРЕСНОГ СИНДРОМА У РОМАНУ САШЕ ИЛИЋА *ПАС И КОНТРАБАС* | 87

9.1. Појам и теоријска позадина ПТСП-а | 87

9.2. Ратна траума и обрада трауме у роману *Пас и контрабас* | 89

9.3. Фрагментација, полифонија, документаризам и интермедијалност | 92

X ТРАУМА ДИЈАСПОРЕ И ФРАГМЕНТАЦИЈА ИДЕНТИТЕТА У РОМАНУ ИСМЕТА ПРЦИЋА *SHARDS* | 95

10.1. Транслокализована траума и миграциони идентитет | 95

10.2. Криза идентитета и кривица преживелих | 97

10.3. Писање о Балкану из „спољне” перспективе: дијаспора као друго огледало | 99

10.4. Општеважеће парадигме послератне југословенске књижевности | 101

XI ИНТЕРТЕКСТ И ИНТЕРМЕДИЈАЛНОСТ У ПРОБЛЕМАТИЦИ ТРАУМЕ И НОСТАЛГИЈЕ | 103

11.1. Траума и носталгија | 103

11.2. Посебна издања *Symposion*-а | 106

11.3. Пропаганда и стрип у културном сећању на југословенске ратове | 111

11.4. Југословенски рат и филм | 115

11.5. Интернетске интерпретације 21. века | 119

XII ПИТАЊА ГРАНИЦА У КЊИЖЕВНОСТИ ПОСЛЕРАТНЕ ТРАУМЕ БАЛКАНСКОГ РЕГИОНА, ОДНОСНО КАКО СЕ ПРАВЕ ЋЕВАПИ У СРБИЈИ И БОСНИ | 120

12.1. Граница – Határ | 120

12.2. Прелазак границе | 121

12.3. Како се праве ћевапи у постјугословенским државама? | 125

12.4. После постколонијализма 21. век – лоби-колонијализам? | 130

XIII ПРИКАЗ ТРАУМЕ У ЈЕЗИКУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ПОСЛЕРАТНЕ ТРАУМЕ | 132

13.1. Траума и језик | 132

13.2. Траума, синтакса, текстологија | 136

13.3. Сећање и глас: наративни облици трауме у послератној прози | 140

XIV НА ТЕШКОМ ПУТУ КА ПАРАДИГМИ: НОВЕ ГРАНИЦЕ У ИДЕОЛОГИЈИ ПОСТКОЛОНИЈАЛИЗМА | 144

14.1. Оријентализам, балканизам и ослобађање наратива | 144

14.2. Војвођански мађарски хибридни идентитет и наш трећи простор | 146

14.3. Хоризонти књижевне критике и политике сећања уочи промене парадигме | 148

XV КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА | 150

15.1. Издања | 150

15.2. Стручна литература | 151

15.3. Интернетски извори | 156

XVI СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА | 157]

V VREDNOVAЊE POJEDINIHX DELOVA DOKTORСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Fehér Miklós disszertációja előszavában pontosan kijelöli kutatása tárgyát és a vizsgált szövegkorpusz megközelítésének szempontjait (poétikai és intermediális távlatból vizsgálódik, traumaelméleti szempontokat alkalmaz, az irodalmat emlékezetképző médiumként fogja fel). A disszertációban olyan, elsősorban vajdasági magyar műveket értelmez, amelyek poszttraumatikus tapasztalatként tematizálják a délszláv háborút, ugyanakkor kitekint ex-jugoszláv alkotók hasonló prózai műveire is. Munkája egyik központi kérdése, hogy az irodalom képes-e olyan köztes teret létesíteni, amelyben a délszláv háborúról kialakult, egymásnak ellenfeszülő nemzeti narratívák „fordíthatóvá” válnak egymás számára.

Az értekezés célkitűzései címet viselő, második fejezetben kifejti, hogy a traumairodalomnak nemcsak irodalmi, de kulturális vonatkozásait is széles spektrumon, más tudományos és művészeti ágak bevonásával tárgyalja. Ezt az igényt tükrözi az értekezés szerkezete is. Az első nagy tömb az elméleti alapoást végzi el, az értekezés második nagy része olyan vajdasági magyar és délszláv szerzők műveit értelmezi, akik a délszláv háborúk idején gyerekek vagy fiatal felnőttek voltak, munkáikat pedig az új évezred tízes éveiben jelentették meg. A disszertáció utolsó része az eredményeket összegzi és az irodalomnak a közéletre gyakorolt hatását vizsgálja a társadalmi diskurzusteremtés nem titkolt szándékával.

Az elméleti alapoást elvégző harmadik fejezetben a jelölt elsőként a trauma fogalmát, társadalmi megítélését, az áldozathibáztatás jelenségét, a trauma verbalizálhatóságának nehézségeit járja körül kimerítően. A kulturális trauma kérdését Cathy Caruth, Takács Miklós, Wulf Kansteiner és Harald Weinböck munkáira, a kollektív trauma jelenségét pedig Angela Kühner megállapításaira hivatkozva ismerteti. A Jan Assman-féle kulturális emlékezet fogalmát is bevonja eszköztárába. A posztháborús traumairodalom fogalmának meghatározásakor elengedhetetlennek tartja a Balkán jelentéseinek tisztázását. Mindenekelőtt Maria Todorova *Imagining the Balkans* című könyvére támaszkodik, ám azokat a geopolitikai körülményeket is vázolja, melyek következtében a délszláv háborút sem globális, sem helyi szinten nem kommunikálták megfelelően.

Az értekezés következő, negyedik fejezete Balázs Attila, Gion Nándor, Kontra Ferenc és Majoros Sándor műveit vizsgálja. A jelölt megállapítja, hogy az értelmezett alkotások megjelenésükkor, a délszláv háború időszakában információk tárolórendszereként működtek, a posztháborús traumairodalom pedig ezekre a munkákra támaszkodva interpretálta a kulturális emlékezeti tartalmakat később.

A következő, ötödik fejezetében, Sirbik Attila fragmentált narrációjú, 2015-ben megjelent regényének elemzésében kiemelt szerepet kap a tengermotívum. A rovgini tengerpartnak és Szent Eufémia legendájának az elbeszélést megszakító részletei tér- és időbeli referenciapontok a délszláv háború idején tizenéves énelbeszélő számára, ezt a szerepüket azonban fokozatosan elveszítik a háború eskalálódásával. A generációs regényként is olvasható *St. Euphémia* a Jugoszlávia utolsó éveiben születettek közös élményeinek és identitáskeresésének ad hangot.

A disszertáció hatodik fejezete Danyi Zoltán *A dögeltakarító* és *A rózsák* című regényében mindenekelőtt a grotesz és sokkoló elemeket elemzi, amelyek a háború abszurditását és embertelenségét, az erkölcsi leromlást és a lelki sérülést fejezik ki. *A dögeltakarító* főhőse, egy jugoszláviai magyar katona, aki Magyarországon és a Vajdaságban is él, nehezen talál hallgatóságot és nyelvet háborús traumája elmondására. Noha a háború már véget ért, mégsem tud eltávolodni traumájától. Danyi másik regényének főhőse nem érintkezik közvetlenül a háborúval. *A rózsákban* a groteszk ábrázolás a főhős testi betegségének és szexualitásának területén jelenik meg, a háború emlékei azonban intim problémáiba is beleszövődnek. A fejezet végkövetkeztetése szerint Danyi művei az egyéni emlékezet és a kollektív emlékezet közötti feszültséget kutatják.

A hetedik fejezet Orcsik Roland *Fantomkommandó* című regényét értelmezi, melynek tinédzser főhősei nem közvetlenül a háború konkrét borzalmait élik át, hanem saját létükben marginalizálódnak, a valóságos háborút távolról érzékelik, lelki értelemben a jugoszláv és a magyar identitás között, fizikai értelemben pedig két ország között ingadoznak.

A disszertáció nyolcadik fejezete Saša Stanišić önéletrajzi, eredetileg németül megjelent regényét (*Wie der Soldat das Grammophon repariert*) családtörténetként és háborús emlékraként határozza meg. Háborús traumáját a gyermek főhős már Németországban, új nyelven próbálja megfogalmazni. A jelölt végkövetkeztetése szerint a mű egésze a transzgenerációs emlékezet újrakonstruálásának és újraértékelésének kísérlete.

A kilencedik fejezet a posztraumás stressz szindróma ábrázolását vizsgálja Saša Ilić *Pas i kontrabas* című regényében, amely egy olyan társadalom állapotát jeleníti meg, amely kollektíven igyekszik elfelejteni a háborút. A polifonikus regény az expozíciós terápia hatásával hat a befogadóra: az olvasót a trauma tapasztalatának teszi ki. A regényt Fehér Miklós a délszláv háborúkon túlmutató, egyetemes érvényű parabolaként olvassa.

A disszertáció tizedik fejezete Ismet Prcić *Shards* című angol regényét elemzi, amelyben a migráció és a transzatlanti diaszpóra perspektívája kap hangot. Prcić regénye esetében a háborús trauma áthelyeződik az Egyesült Államok kulturális közegébe. A transzlokált trauma, a fizikai migráció, a túlélők büntudata egy új, hibrid identitást, az emlékezet alternatív formáit hozza létre.

A tizenegyedik fejezet a Symposium című folyóirat Sirbik Attila szerkesztette *Trauma/Nosztalgia I.* című számában a háborús traumát eltérő módon megjelenítő szövegeket és a képmellékleteket értelmezi. A fejezet ezen kívül a kilencvenes évek háborús propagandát közvetítő képregényeire és a délszláv háborúról szóló játék- és dokumentumfilmekre, valamint a 21. századi internetes interpretációkra is kitér.

A tizenkettedik fejezet a határátlépés, az átköltözés, az új környezetbe való beilleszkedés traumáját vizsgálja vajdasági magyar és ex-jugoszláv szerzők műveiben a posztkolonialitás világállapotában.

A tizenharmadik fejezet a trauma sajátos nyelvváltozatát kutatja az értelmezett művekben.

Az értekezés tizennegyedik, összegző fejezetében a jelölt visszatekint a dolgozatban kibontott gondolatmenetre s abból von le következtetéseket. Azt a kérdést veti fel, hogy a korábbi fejezetekben értelmezett műveknek, amelyek mind nyelvet akartak találni a kimondhatatlanhoz, sikerült-e ezt a nyelvet megteremteni, s ezek a narratívák tekinthetők-e posztkolonialis narratíváknak. A jelölt egyik legfontosabb következtetése: a vajdasági magyar írók saját történeteik elbeszélésével visszaveszik a narratív kontrollt: nem hagyják, hogy mások beszéljenek helyettük.

A periféria hangja ugyanis maga is ellenállás a centrum hangjával szemben. A vajdasági magyar irodalom posztháborús traumát megjelenítő műveiben több nemzeti kultúra elemeiből összetevődő hibrid identitások teremtnének meg, és ez a hibriditás teszi lehetővé, hogy ezek a művek párbeszédet folytassanak a nacionalizmusok ideológiáival.

A jelölt értekezése végkövetkeztetésében egyrészt megállapítja, hogy a posztkolonialis elméleti keret termékenynek bizonyul a posztháborús irodalmi diskurzus vizsgálatakor, másrészt kifejti, hogy a trauma irodalmi feldolgozásának nem szabad az esztétikai szintjén megragadnia, hanem a művek értelmezésének emlékezetpolitikai aktussá kell válnia, ami értekezésének célkitűzése is.

Миклош Фехер у предговору своје дисертације прецизно одређује предмет истраживања и назначавач критеријуме приступа корпусу текстова (означава да користи поетички и интермедијалан приступ, као и теорију трауме, књижевност сматра медијумом који учествује у конституисању сећања). У дисертацији интерпретирају се превасходно дела војвођанских мађарских аутора која тематизују југословенски рат као посттрауматско искуство, али се истовремено упућује и на сродне прозне творевине екс-југословенских писаца. Једно од централних питања рада јесте да ли књижевност може да успостави посредни простор у коме се супротстављени национални наративи о југословенском рату могу „превести” једни на друге.

У другом поглављу, под насловом *Циљеви дисертације* кандидат истиче да књижевност послератне трауме не би требало да се разматра искључиво у књижевном домену, већ и у

ширем културном контексту, уз укључивање других научних и уметничких дисциплина. Ову намеру изражава и структура дисертације: први велики сегмент дисертације даје преглед теоријских основа истраживања, други обухвата интерпретацију дела војвођанских мађарских и југословенских аутора који су у време ратова били деца или млади одрасли, а своје радове објавили у другој деценији новог миленијума. Завршни део сумира резултате и испитује утицај књижевности на јавни живот, са недвосмисленом намером стварања дискурса од друштвеног значаја.

У трећем поглављу, у којем се темељно разматрају теоријске основе истраживања, кандидат најпре сагледава појам трауме, њено друштвено вредновање, феномен окривљавања жртве, као и тешкоћу вербализације трауме. Питање културне трауме приказује помоћу радова Кети Карут, Миклоша Такача, Вулфа Канштајнера и Харалда Вајнбека, док феномен колективне трауме представља позивањем на закључке Ангеле Кинер. Кандидат у свој аналитички апарат укључује и концепт културног памћења Јана Асмана. При дефинисању појма књижевности послератне трауме кандидат сматра неопходним разјашњавање значења појма Балкана. При дефинисању овог појма ослања се пре свега на књигу Марије Тодорове *Imagining the Balkans*, али уједно скицира и оне геополитичке околности услед којих југословенски рат није био адекватно комунициран ни на глобалном ни на локалном нивоу. У четвртном поглављу дисертације интерпретирају се дела Атиле Балажа, Нандора Гиона, Ференца Контре и Шандора Мајороша. Утврђује се да су ова дела у време њиховог појављивања, у периоду јужнословенских ратова, функционисала као системи складиштења информација, из којих је касније књижевност послератне трауме црпела садржаје културне меморије.

У петом поглављу, у анализи фрагментиране наративе романа Атиле Ширбика из 2015. године, истиче се мотив мора. Детаљи ровињске обале и легенде о Светој Ефимији, који прекидају ток наратива, представљају просторне и временске референтне тачке за наратива који је тинејџер почетком јужнословенског рата. Ескалацијом рата ове референтне тачке постепено губе своју функцију. Роман *St. Euphemia*, који се према кандидату може читати и као генерацијски, артикулише заједничка искуства и трагање за идентитетом рођених у последњим годинама Југославије.

Шесто поглавље анализира романе Золтана Дањија *Чистач лешева* и *О ружама*, превасходно у погледу гротескних и шокантних елемената у овим делима који изражавају апсурдност и нехуманост рата, моралну деградацију и психичке повреде. Главни јунак *Чистача лешева*, мађарски војник из Југославије, живећи и у Војводини и у Мађарској, тешко налази слушаоце и језик којим би могао да изрази своју ратну трауму којој је, иако је рат завршен, и у тренутку приповедања директно изложен. Јунак другог романа није у непосредном контакту са ратом. У роману *О ружама* гротескно се јавља у сфери телесне болести и сексуалности главног јунака, док се ратна сећања уплићу и у његове интимне проблеме. На основу изнетих твдњи закључује се да Дањијева дела истражују напетост индивидуалног и колективног памћења.

Седмо поглавље интерпретира роман Роланда Орчика *Фантомкомандо*, чији тинејџерски јунаци не проживљавају непосредно конкретне ужасе рата, већ се маргинализују у сопственом постојању, духовно се колебајући између југословенског и мађарског идентитета, а физички између две државе.

У осмом поглављу дисертације кандидат аутобиографски роман Саше Станишића *Wie der Soldat das Grammophon repariert*, првобитно објављен на немачком, чита као породичну

хронику и ратни мемоар. Дечји јунак своју трауму покушава да опише већ у Немачкој, на новом језику. Према закључку поглавља роман се може схватити као реконструкција–ревалоризација трансгенерацијског памћења.

Девето поглавље испитује приказ посттрауматског стресног синдрома у роману Саше Илића *Пас и контрабас*, који представља стање друштва што колективно настоји да заборави рат. Полифони роман, при чијем читању реципијент долази у непосредан контакт са траумом, делује попут експозиционе терапије. Миклош Фехер Илићев роман чита као универзалну параболу која превазилази оквире југословенских ратова.

Десето поглавље анализира роман Исмета Прцића *Shards*, написан на енглеском, у коме се артикулише перспектива миграције и трансатлантске дијаспоре. У овом случају ратна траума се премешта у културни контекст Сједињених Држава. Транслокализована траума, физичка миграција и кривица преживелих стварају нови хибридни идентитет и алтернативне форме памћења.

Једанаесто поглавље интерпретира текстове и илустрације у часопису *Symposion*, у броју *Trauma/Nostalgia I* који је уредио Атила Ширбик, а који различито представљају ратну трауму. Поглавље се осврће и на ратне пропагандне стрипове деведесетих, игране и документарне филмове о југословенском рату, као и на интернетске интерпретације настале у 21. веку.

Дванаесто поглавље истражује трауму преласка границе, пресељења и уклапања у нову средину у делима војвођанских мађарских и экс-југословенских аутора у условима светског стања постколонијализма.

Тринаесто поглавље анализира специфичан језички регистар трауме у интерпретираним делима.

У четрнаестом, завршном поглављу дисертације кандидат се осврће на изложену аргументацију и из ње доследно изводи закључке. Поставља питање да ли су дела анализирана у претходним поглављима, која су настојала да пронађу језик за неизрециво, успела да тај језик створе, и да ли се ови наративи могу уврстити у категорију постколонијализма. Кандидат долази до увида да војвођански мађарски писци, приповедајући сопствене приче, попут постколонијалних писаца, поново преузимају контролу над наративом: не дозвољавају да други говоре у њихово име. Глас периферије, наиме, сам по себи представља отпор гласу центра. У делима војвођанске мађарске књижевности која приказују послератну трауму стварају се хибридни идентитети, састављени од елемената више националних култура, а управо та хибридност омогућава да ова дела ступе у дијалог са идеологијама национализма.

У завршној речи дисертације кандидат с једне стране утврђује да се постколонијални теоријски оквир показао као плодан приступ књижевном дискурсу послератне трауме, а с друге стране наглашава да се књижевна обрада трауме не сме задржати на естетичком нивоу, већ да би интерпретације дела требало да постану актима политике сећања, што је и циљ дисертације.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ:

1. Fehér, M. (2018). Menekülő emlékezet (A dögeltakarító groteszsége) [Сећање које бежи. (Гротескност Чистача лешева)]. 17. VMDTK-rezümékötet. 195. ISBN: 978-86-85245-40-4 **M34**
2. Fehér, M. (2019). Létállapotok Orcsik Roland *Fantomkommandó* című regényében [Онтолошка стања у роману Роланда Орчика *Фантомкомандо*]. 18. VMDTK-rezümékötet. 129. ISBN: 978-86-85245-44-2. **M34**
3. Fehér, M. (2021). A tenger motívuma Sirbik Attila St. *Euphemia* című regényében. A VMDTK top-témái 8. *Tenger*. [Мотив мора у роману Атиле Ширбика *Света Ефимија*] In: A VMDTK top-témái 8. *Tenger*. szerk. Csányi Erzsébet. 9–20. Újvidék: Magyar Felsőoktatási Kollégium. ISBN: 978-86-85245-50-3 **M45**
4. Fehér, M. (2022). Posztháborús traumairodalom a vajdasági magyar középiskolai irodalomtanításban. [Књижевност послератне трауме у предавању књижевности у војвођанским средњим школама са мађарским наставним језиком] *Új Kép*. 1–4: 47–58. ISSN: 1450-5010 **M53**
5. Fehér, M. (2022). Propaganda és képregény a 90-es évek délszláv háborújának irodalmában [Пропаганда и стрип у књижевности о ратовима деведесетих]. 22. VMDTK-rezümékötet. 141. ISBN: 978-86-85245-54-1. **M34**
6. Fehér, M. (2023). A trauma megjelenítése a délszláv posztháborús traumairodalom nyelvében. [Приказ трауме у језику јужнословенске књижевности послератне трауме] In: *Perspektívaváltás*. ISBN: 978-86-89635-24-9. **M45**

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

Fehér Miklós disszertációjában a posztháborús tapasztalatot megjelenítő vajdasági magyar és délszláv szerzők műveit értelmezi. A jelölt lényeges értelmezések során tárja fel a vajdasági magyar és a délszláv szerzők regényeinek egymással korreláló és eltérő jegyeit. Sirbik Attila regényének énelbeszélője a délszláv háború idején tizenéves, elbeszélése a rovigni tengerpart és a háború előtti jugoszláv kultúra elemeit tartalmazza; Saša Ilić regénye olyan társadalmi környezetben játszódik, mely a délszláv háborút ki akarja törölni az emlékezetéből, a jugoszláv származású, nyelváltó szerzők műveiben pedig (mint amilyen például Saša Stanišić vagy Ismet Prcić értelmezett regénye) olyan hibrid identitás formálódik meg, amely lehetővé teszi a háborús trauma érzékelését új közegük részéről is. A vajdasági magyar művek esetében is központi mozzanat a bennük kialakuló hibrid identitás, mely a háborús tapasztalatnak a többségi lakosság felé való közvetítését segítheti. Abból a felismerésből kiindulva, hogy az irodalomnak emlékezet-konstituáló szerepe is van, a disszertáció közéleti diskurzussá is kíván válni. A jelölt kifejti: a posztháborús traumairodalom értelmezésének a délszláv háborúról megalkotott, egymásnak feszülő nemzeti narratívák egymáshoz közelítésének feladatát kell betöltenie.

Миклош Фехер у својој дисертацији тумачи дела војвођанских мађарских и јужнословенских аутора која представљају искуство послератног периода. Кандидат истанчаним анализама открива паралелне и различите одлике романа војвођанских мађарских и јужнословенских аутора. Приповедач у првом ливу у роману Атиле Ширбика је тинејџер у време југословенског рата, његово казивање садржи елементе ровињског приморја и предратне југословенске културе; роман Саше Илића одвија се у друштвеном окружењу које жели да избрише југословенски рат из сећања, док се у делима аутора

југословенског порекла који своја дела не пишу на свом матерњем језику (као што су интерпретирани романи Саше Станишића или Исмета Прцића) обликује хибридни идентитет који омогућава да се ратна траума у њиховој новој средини перципира. У случају војвођанских мађарских дела такође је централни мотив приказ хибридног идентитета главних протагониста. Ова хибридност може да буде од помоћи при комуницирању ратне трауме већинском становништву. Полазећи од увида да књижевност има улогу конституисања сећања, дисертација тежи да постане и јавни дискурс. Кандидат утврђује да је задатак интерпретације послератне трауматске књижевности приближавање супротстављених националних наратива о југословенском рату и обликовање истих у ставове који омогућавају међусобни дијалог.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА:

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

A jelölt árnyalt, pontos és kifejező értekezői nyelven fogalmazza meg megfigyeléseit, a dolgozat szerkezete, kialakítása, a benne kifejtett gondolatmenet a kitérők ellenére mindvégig példaszerűen összefogott. A választott tárgy interdiszciplináris megközelítést igényel: a jelölt szuverénül birtokolja nem csupán az irodalomtudomány eszköztárát, hanem kitűnően tájékozott a traumaelmélet, a Balkán Todorova-féle elmélete, az emlékezetkutatás és a posztkolonializmus elméleteinek tárgykörében is. Kutatása ezen kívül a vizuális médiumot és a film jelenségeit is felöleli. Fehér Miklós részletekbe menően ismeri tárgyát: az értelmezések során a vizsgált regényekben mindenekelőtt a posztháborús trauma jelenségére összpontosít, ám a megközelítés távlata minden regény esetében változik, annak megfelelően, hogy az adott műben a posztháborús trauma mely vonatkozását figyeli meg. Ennek az eljárásnak köszönhetően az egyes fejezetek korrelálnak egymással. A dolgozat záró részében a figyelem újra visszakerül vajdasági magyar művekre, a jelölt itt elsősorban azt vizsgálja, hogy az értelmezések hogyan alakítják a vajdasági magyar közösség kollektív tapasztalatát. A disszertációba foglalt interpretációk rendkívül fontosak a vajdasági magyar irodalomtudomány számára, egyúttal azonban a volt Jugoszlávia szélesebb kontextusában is figyelemfelhívó erővel rendelkeznek. A disszertáció fent említett jegyei alapján a bizottság pozitív véleményyt formál a kutatás módjáról és az eredmények bemutatásáról.

Кандидат своја запажања формулише нијансираним, прецизним и изражајним научним језиком, структура и композиција рада, као и излагање мисаоног тока, упркос дигресијама, остају примерено компактни. Изабрани предмет захтева интердисциплинарни приступ: кандидат суверено влада не само инструментаријумом књижевне науке, већ је одлично упознат са теоријом трауме, теоријом Балкана (Марије) Тодорове, теоријама сећања и постколонијализма. Истраживање које се спроводи у дисертацији обухвата и визуелне медије и филмске феномене. Миклош Фехер у детаље познаје свој предмет: у интерпретацијама и у анализираним романима превасходно се усредсређује на феномен послератне трауме, али перспектива њиховог приступа варира у случају сваког романа. У складу са тим који аспект послератне трауме дело тематизује, поједина поглавља дисертације на овај начин међусобно корелирају. У завршном поглављу рада фокус се поново враћа на војвођанска мађарска дела, превасходно испитујући начин на који интерпретације обликују колективно искуство војвођанске мађарске заједнице. Интерпретације садржане у дисертацији имају велик значај за војвођанску мађарску књижевну науку, али дисертација има снагу да привуче пажњу и у ширем контексту бивше

Југославије. На основу горе наведених одлика дисертације комисија даје позитивно мишљење о начину приказа и тумачења резултата истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање. Навести нумеричке податке о резултатима провере оригиналности рада и дати текстуално образложење.
1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме? A doktori értekezés a témabejelentésnek megfelelően íródott meg. Дисертација је написана у складу са образложењем у пријави теме.
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе? A disszertáció tartalmaz minden lényeges elemet. Дисертација садржи све битне елементе.
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци? A jelölt a délszláv háborúkról szóló gazdag irodalmi anyagból egy különösen releváns mintát választ ki. Munkájában érinti a háborúra közvetlen reakcióként, a kilencvenes években keletkezett vajdasági magyar műveket is, vizsgálódása azonban mindenekelőtt olyan prózai művekre (vizuális alkotásokra és filmekre) terjed ki, amelyek a háborús traumára bizonyos távlatból tekintenek vissza. A traumaelméleti és emlékezeti megközelítés újdonsága mellett a disszertáció tudományos eredetisége egyrészt abban jelölhető ki, hogy a vajdasági magyar műveket a délszláv posztháborús traumairodalom műveivel párhuzamosan tárgyalja, másrészt abban az önreflexív következetességben, amellyel az értelmezésekkel kialakított tudományos elbeszélés és érvelés közéleti szerepét, hatását felismeri és tudatosítja. E megközelítésmóddal egy olyan tudományos diskurzus keletkezik, amely úgy kap közvetlen társadalmi jelentőséget, hogy eközben interpretatív értékeiből semmit sem veszít. Кандидат из богатог корпуса књижевности о југословенским ратовима издваја посебно релевантан узорак. У свом раду дотиче и војвођанска мађарска дела настала деведесетих година као непосредна реакција на рат, али његова анализа превасходно обухвата прозна дела (као и визуелне творевине и филмове) која са одређене дистанце рефлектују ратну трауму. Поред новине теоријског и меморијског приступа, научна оригиналност дисертације лежи, с једне стране, у томе што војвођанска мађарска дела разматра паралелно са делима јужнословенске послератне трауматске књижевности, а с друге стране у доследно спроведеној ауторефлексији с којом препознаје и свесно артикулише јавну улогу и утицај научног казивања и аргументације изграђене интерпретацијама. Овим приступом се ствара један научни дискурс који добија и непосредни друштвени значај, не губећи при том ништа од својих интерпретативних квалитета.
4. Који су недостаци дисертације и какав је њихов утицај на резултат истраживања? Ebben a doktori értekezésben nem fedezhetők fel olyan hiányosságok, amelyek befolyásolnák a kutatás megfelelő értelmezését. У овој дисертацији нису уочени недостаци који би утицали на адекватно тумачење истраживања.

5. Образложење резултата провере оригиналности рада (нумерички и наративно):

На основу анализе која је вршена програмом IThenticate који Филозофски факултет користи за проверу оригиналности текста у докторским дисертацијама, закључено је да индекс поклапања у раду кандидата Миклоша Фехера износи 5%, у 47971 речи програм проналази 186 поклапања према 91 извору.

Поклапања се виде према следећим изворима:

1	https://www.vamadia.rs/	1%
---	---	----

Остала поклапања су мања од 1%.

Az elemzés áttekintését követően a bizottság megállapítja, hogy a jelölt a doktori értekezés szövegében a bibliográfiai adatok pontos megadásával megfelelő módon hivatkozik a disszertációhoz kapcsolódó, korábban megjelent publikációira. A korábbi munkákkal való másik típusú egyezést az irodalmi és szakmai művekből származó azonos idézetek, valamint a források és a felhasznált szakirodalom címei képezik. A hivatkozásokat ebben az esetben is következetesen és szabályszerűen tünteti fel. Mindezek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a jelölt doktori értekezése teljes mértékben eredeti tudományos munka.

Након увида у анализу, комисија констатује да кандидат у тексту своје дисертације прецизним навођењем библиографских података адекватно упућује на своје раније објављене радове везане за дисертацију. Други облик поклапања са раније објављеним радовима чине идентични цитати из књижевних и стручних дела, као и наслови извора и коришћене литературе. Навођење у дисертацији и у овом случају уредно је извршено. Стога се може утврдити да је докторска дисертација кандидата недвосмислено и у потпуности оригиналан рад.

X	ПРЕДЛОГ:
	На основу наведеног, комисија предлаже:
	а) <u>да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана;</u>
	б) да се докторска дисертација врати кандидату на дораду (да се допуни односно измени);
	в) да се докторска дисертација одбије.

Место и датум:

Нови Сад, 18. 05.2026.

1. Анико Новак, ванредни
професор

_____, председник

2. Ева Толди, редовни професор

_____, члан

3. Марко Чудић, редовни
професор

_____, члан

4. Чила Уташи, редовни
професор

_____, члан
(ментор)

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај и да исти потпише.